

490 AUCTARIUM
 est, *Byzantinis*. Nihil muto tamen, *Byzantini* enim dicitur a Græcis, qui Byzantii natus est. *Lambin.*
Es non omnia per servos] Copulam non agnoscit prim. Franc. & prima editio mss. Dredf. *Non omnia per servos*. Potest abesse *Et*, quod insultum fuit ab iis, qui putabant sine hac particula non constare sententiam: aut legendum est addita unica litera ex Dredf. *neq; omnia per servos*. Græv.

CAPUT XXI.

Gradus Castoris] Quos ligneos & exemptitios fuisse multis ex locis intelligitur. *Hotoman.*
Qui in conventu virorum honorum] Manucripti, & ead. vet. quas vidi, *qui conventu virorum*, hoc est cum convenissent. Amant veteres nomina hujus inflexionis sic adhibere, omissis præponendis particulis. Cicero I. de Orat. 1. *Consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen*, pro in consulari. Sueton. Octav. 44. *Motus injuria senatoris, quem Patulis per celeberrimos ludos confessa frequenter nemo receperat*. Vide plura hujus locutionis exempla, quæ notavi ad Sueton. Octav. cap. 13. Græv.
Verba de salute mea fecerant] Vetus liber *facerent*. F. Ursin.
Advocationem] Amicos, a quibus comitati eo venerant. *Hotoman.*
Tibi speratos centuriones] Sic est scriptum in libris manuscriptorum. Neque vero dubium est, quin ita sit legendum. *Speratos* autem sunt, *sparis armati*. Sparus porro teli genus. Cicero pro Milone, *sparorum, pilætantque multitudine*. Sallust. conjur. Catil. *Sed ex omni copia civitatis quarta pars erat militaribus armis instructa: ceteri, ut quæque caste armaverat, sparos, lanceas, alii præcones, fides portabant*. Virgil. lib. xi. *Æneid.* *Agrosque manus armat sparus*. Mendose autem habent libri vulg. *tibi suos paratos*, *Et*. Deinceps autem idem libri veteres habent, *tibi paratos, tibi familiam*. Lamb. *Tibi suos speratos centuriones*, *Et*.] Est a Gemblacensis, S. Victor. & Pal. nono, fateturque eodem modo scriptum in suis Lambinus, qui ridicule inde facit *sparatos*. Eos enim inquit quos se in Syriam educiturum sperabat, aves concolores scilicet. *Gruter.* Nihil ineptius *speratis centurionibus*. An illi

GRÆVIANUM
 sint sperati tribuni, quos consil legit, & secum abducere in provinciam constituit? Si sperati possunt dici centuriones, illi sunt, quos quis seclurum & paraturum sperat: sed hos nondum lectos non poterant præstare Clodio consules. Non interpolanda est vulgata scriptura, quam tueretur uterque manus. & editio prima. Vitium, quod obidet libros, in quibus legitur *speratos*, videtur natum esse ex eo, quod librarii ultimam literam in *suos* iterarint, quæ adhæret *et paratos*, pro quo tam in mss. nonnullis legitur *Paros*, quod tam *paratos*, quam *paratos* notat. *Grævius.*
Amplissimum ordinem] Similem iterationem nunquam me animadvertisse memini. Itaque si quis vetus codex reperiretur, in quo sic legeretur, *Amplissimum ordinem pro me non modo*, *Et*. eam scripturam libenter cum hac commutarem: ut *Sex Senatus* ex glossa accita videatur. *Hotoman.*

CAPUT XXII.

Quid igitur ego gessi] *Cessi* Pantagathus, a quo accepit Manutius. F. Ursin.
Quid nostri equites Romani] Haud aliter quoque S. Victor. & Pall. primores. Recente lectio, *quid? illi equi, illi equites Romani*, ridicule, & præter edd. vet. *Grut.*
Ut ea ipsa non modo se, sed etiam me absentem probavit?] Forte: *Ut ea ipsa se non modo præsentem me, sed etiam absentem, per se probavit?* *Lambin.* Sed etiam me absentem probavit] Vulgo amplius, *absentem per se probavit*. Quas voculas abieci suavit. Pall. noni. Alia hic molitur *Lambinus*, sed sine mss. miser. *Grut.* Cur unius codicis suavit. duas has voculas, quarum tamen hic magna vis est & *et* & *suavit.* etiam *Gruterus* expunxit, nulla iusta esse causa. Retinet eas omnes mss. quos vidi, & vetustiores editiones. Pulchre dicitur & edificaverit, causa non modo se ipsa, sed etiam me absentem per se ipsa probavit.
Per se ipsa est ipsa sola, sine alius rei aut patroni adminiculo & subsidio. Sueton. Octav. 64. *Nepotes literas, et natate, alique indimonia per se pletanque ducit*. Jul. 58. *Nepos ante in Britanniam vadit, nisi ante per se paros et navigaverit, et accessum ad insulam exploraverit*. Græv.

INORAT. PRO DOMO.
 An ordines ii] Franc. Dredf. ed. prim. & meliores omnes præter veteres edd. *An ordines? au ii*. Quam particulam *Gruterus* & nonnullos alios repudiasse nollem, cum sententia illam exigat. Qui enim sunt illi ordines, qui ex Italia convolarunt? Qui ex Italia convolarunt, sunt civices Romani, qui habitabant in municipiis, colonis, præfecturis, qui per se non ordines constituebant, sed Romæ aut equestri ordini, aut tertio erant adscripti. Merito rē an V. Cl. Jacobus Gronovius etiam reposuit. *Idem.*
Ad meam pristinam dignitatem expectatum atque revocatum] Non puto *Tullianam* manum esse, ad *pistinam dignitatem expectatum esse*. Aliud est, *expectatum venire, redire*. Veram scripturam, quam recepi, servavit nobis Francii primus: ad *pistinam dignitatem expectatum atque revocatum queratur*. Eam quoque post deprehendi in sola Manutii editione anni 1582, sed quam hausit ex Fulvio Ursino, ut deinde cognovimus. Sic enim is ad hunc locum notavit: *Pantagathus legit expectatum pro expectatum*. *Idem.*
An vero in judicio periculi nihil suis: privilegium pertinuit?] Sensus loci clamat particulam hic excidisse, quæ sensum turbat. Legendum existimo: *An vero si in judicio periculi nihil fuit, privilegium pertinuit?* Jam ostenderat iudicium sibi non fuisse pertimescendum. Si ergo id non fuit timendum, privilegium tamen, inquit, mihi metum forte incussit: quod etiam restitit. *Idem.*
Nemo intercederet] Magistratibus multam irrogantibus alius intercedere potuisse, patet ex aliis Ciceronis locis. *Hotoman.*
Nova vis consulum, quæ sit, non intelligere me fateor. *Magna vis hominum sæpe legitur*, ut apud Flor. 1: *Et statim intra vis hominum*. Mss. hic recedunt ab editis. Dredf. & ed. prima: *novatos nos sceleratissimum consulum*. Hic quoque primo Francii debemus veræ scripturæ conservationem, in quo legitur: *nova manus sceleratissimum consulum*. Vestigia huius lectionis sunt in Dredfensi & editione prima, ut vides. *Nova manus consulum novæ sunt copiz facinorosorum*, quos collegantur consules ad vim faciendam cum veteribus copis conjuratorum. Flor. 11. 10:

PRO DOMO. 491
Jam diebus, jam noctibus nova aliqua moler, nova machina, nova perditosum hominum manus, &c. prodibat. *Grævius.*
Cum eorum omnium crudelitati scelerique cessissem] *Scelerique* puto primam a Victorio in editiones profectum esse. Nam hæc vox nec in mss. quos evolvi, nec in edit. prima Mediol. nec in ulla ante Victorianam conspicietur. Equidem huic loco non satis apposta videtur.

CAPUT XXIII.

Ex provincia] Cilicia, in qua prætor triennium fuerat. *Hotom.* Male! non in Cilicia, sed in Asia fuerat pro prætore.
Qui pariter, qui testis, &c.] S. Victoris prætermittit, *his qui pariteribus*. Videndum an sub aspectu oratoris cadere poterat aliquid suorum, eo loci ubi perorabat. *Gruterus.*
Horrificum quoddam et nefarium] Libri manufr. habent, *bestium*: unde suspicor legendum, *bestiam*. *Lambin.* *Horrificum quoddam*] S. Victor. Pal. nonus ad oram primi, *bestium*. Quod nolim mutare cum *Lambino* in aliud quid, si præcedere debet vulgatum. *Gruterus.*
Campannum illum consulem] Invidiose pro *dumvirum*. Qua de re dixi in Pison. & in ea post redit. in senatu. *Hotoman.*
Cæmentis ac testis scelerum morum] Vetus editio habebat *testis*, itaque recepi *testis*: quod erat in Pal. nono, in Erfurd. in S. Victoris. Recentius cû substituerunt *regule*, quod in nullo est Pall. qui mediam offendant lectionem. *Grut.* In primo Francii scribitur *testis*, sed illa ipsa manus apposcuerat al. *vignis*, quod & in aliis libris reperisse viros doctos Manutii editio, ut cæteras taceam, ostendit. Quod sane non contemnendum. Tignis sustinetur lectum ac lacunaria. *Grævius.*
Acertium bellum infestumque] *Infestumque bellum* dici notandum est, non tantum domesticum, verum etiam infestum & penitus in animis infixum. *Hotom.* *Infestumque suscipimus*] Quidam legi volunt, *interrecimusque*. Quibus assentior. *Lamb.* *Quibusque acertium bellum infestumque*] Vox *infestumque* non agnoscit idem nonus, hæbetque *quisquam*. Utrumque placet. *Gruter.*
Solemus exipere] Reposui quod erat in omni.

omn. Pall. & edd. vet. Vulgata excidere: Lambinus excindere. Gruter.

Residere aliquid bellum semper videtur] Deest, nisi fallor, *ἀντιπρόθετος* quae respondeat *προθέτος*, id est, priori parti similitudinis: quae *ἀντιπρόθετος* talem quandam sententiam complectatur. Sic vos vestrum in me crudele, & immane odium in meam domum profuditis. Lambin. Residens aliquando bellum semper videtur] Unde profectum esse istud aliquando in Gruterianam? Quomodo possunt in eadem te eodem tempore morari aliquando & semper. Atqui omnes libri scripti & editi aliquid scribunt recte. Grevius.

Non citatur. Aferiam] Sic distinguendum ac legendum ex S. Victoris, in quo *afueram*; quod ab aliis male mutatum in *afueram*, quomodo edd. vet. & mss. plerique: recentiores enim, non citatus fueram. Grut.

Altera ad alterum consulum transferebatur] Hunc locum sive culpa, sive errore librarii lacerum & mutilum redintegrevi ex oratione habita in senatu post reditum: ubi haec posita sunt, uno eodemque tempore domus mea diripiebatur, ardebat. Bona ad vicinum consulum de palatio: de Tusculano ad item vicinum alterum consulum deferiebatur. Nam in libris vulgatis sic legitur, villa in Tusculano altera ad alterum consulum transferebatur: sen. Licet etiam sic restitueri, cum domus in palatio ad alterum, villa in Tusculano ad alterum consulum transferebatur. Lambin.

CAPUT XXIV.

Ad foecum consulis] Lambinus, foecum: nescio quam vere: certe foeci hujus supra meminit cap. 9. Grut. Quamvis omnes libri tueantur vulgatam, recte tamen P. Manutius emendavit, unde hausit Lambinus, ad foecum, quem vide. Grevius.

Non instrumentum aut ornamenta] Ita ad unum omnes Pall. S. Victor. edd. antiq. Nam multae; non modo instrumentum. Gruter.

Domus ardebat] Haec ipsa totidem verbis in Sextiana. Hotomanus.

Castiline delicias] Gabinium significat. Idem.

Cestegi consobrinum] Pisonem. Idem.

Jam erumpbat, naeta tam audaces duces] Hunc locum sic restituit Muretus ex libris veteribus, cum ita legatur in vulgata. *Jam erumpbat in actum, plane mendose.* Lamb. Naeta tam audaces duces] Emendatio manavit a Mureto libro vi. Var. lect. c. 19. nec recedit Pal. nonus, quam quod is, *naetam audaces duces.* Vulgata, in actum tam audaces duces. Gruter.

Cum magna intermissione donorum] Franc. Cum magna intermissione donorum. Sic & in mss. In orat. pro Sylla cap. 11, intermissio legitur, pro quo in vulgatis aequae ut hic intermisero, ut & in orat. pro leg. Manil. Grev.

Clarissimus.] Utrumque Decium. Hotom.

Dubitarem hoc meliore condicione esse quam Decii?] Distinctio a me est. Lambinus non se expedit sine mutatione vocis. Gruter. Distinctionem Gruteri non probat, sed illam, quam Francii liber & veteres editiones retinent. Dubitarem? hoc meliore condicione, quam Decii, aut, ut Dresd. ed. prima, & caetera omnes ante Victorianam: Dubitarem? hoc meliore condicione quam Decius, quod ille ne auditor quidem suae glorie, ego etiam spectator meae laudis esse potuissem. Spero Victorianae scripturae auctores esse vetustiores libros, praeterquam cum nihil de Palatinorum varietate moneat Gruterus: itaque nihil muto, nisi quod pristinam distinctionem restituerim, & vò esse deleverim, quod in nullo est vetustiore; & sententia, cum abest, venustior est meo iudicio. Grevius.

CAPUT XXV.

Itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus] Sic Pall. omn. sententia non incommoda. Sed cum in veterima extaret ed. Furor tuus immanis, faciebat ipse impetus; mirabat id Gulielmus in, faciebat ipse impetus. Gruter.

Cato fuerat proximus] Adhaesimus mss. nostris Pall. quibus paria fere faciebant vetustius causa exemplaria. Lambinus multa admiscuit, quorum nihil extat in nostris. Sed & Henr. Stephani mss. mihi hic nimium quam suspectus est. Idem.

Ut qui modus moribus fuerat, idem esset injuria] Vetus liber: Quid ageres, non erat: nisi ut qui mihi dux in omnibus meis rebus

rebus fuerat, facius idem esset injuria. Quid? ejicere posses? non: quid ergo? exstruere ad Cypriam pecuniam? praeda perierit. Alia non deerit. Hic modo amandatus sit. Hot. Quod ageres, non erat, nisi, ut, qui mihi dux omnibus in rebus fuerat, idem esset injuria facius, &c.] Errii Stephani fidem secutus; qui hunc locum ita scriptum esse in veteri codice testatur, sic edendum curavi. Ego autem, antequam hanc emendationem vidissem, hunc eundem locum sic purgare conabar: Cato mihi in consiliis capiendis, rebusque gerendis fuerat proximus. Quid ageres? non erat ut, qui modus omnium moribus fuerat, idem tibi esset adjutor injuria. Non erat, ut, id est, non poterat fieri, ut. Sed quid conjecturas commemorare, aut proferte attinet, ubi extat librorum antiquorum auctoritas? Lambin. Si in meis codicibus, aut Gruterus & Gulielmus in suis reperissent, quod in antiquo codice legi testatur Hotomanus, & Stephanus, nullus dubitarem illa recipere. Sed nunc omnes refragantur. Quamvis vero vulgata sint mendosa, non ausim sine melioris libri subsidio quicquam refingere. Grev.

Sic M. Cato invisus] Fortasse legendum est, *invisus*. Nam hoc, *invisus*, nisi addatur, *perditis hominibus*, aut aliquid simile, non placet. Lambinus.

Quasi per beneficium Cyprium relegatur] Vetus est mos sub specie honoris & beneficii relegere suspectos & invisos. Vide Gruteri dissertationes politicae libro II.

Ejiciuntur duo] Cato & Cicero. Hotom. Quo auctore] Sic multis locis, & praesertim in Sextiana: Omnes in conciliovis illa furis clamabat, se, que faceret contra salutem meam, facere auctore Cn. Pompeio. Idem.

Se fecisse & facere] Pal. nonus & S. Vid. lib. (sic & prim. Franc.) se effecisse. Facit inde Guliel. se & fecisse, & facere. Gruterus.

Cn. Pompeium, quem omnium iudicio, &c. veniam daturum non arbitrabatur] Non male Francii, & ed. prima Cn. Pompeium, quem omnium iudicio, &c. veniam daturum non arbitrabatur. Consentit Dresd. nisi quod in illo legatur cum editis daturum. Græv.

Domumque conjeceris vidistis] Inclusus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus

in tribumatu. In Sext. Hotoman.

Ex quo judicare potestis.] Videur melius esse in antiquo, potestis. Urfin. Quod omnino firmat prim. Franc. & editio princeps, quibus cum Urfino subscribo. Græv.

Quanta vis illa fuerit oriens & congregata] Editio prima: *quanta vis illa fuerit oriens & aggregata*. Quod cum sine dubio ex codice, unde illa est expressa, sit profectum, non est contemendum. Nam pro hoc minus trito supposuerunt alii sive librarii sive sciolii per vulgatum congregata. Est autem aggregata, conjuncta. Cic. I. Catil. Si secum suos eduxerit, eodemque ceteros undique collectos naufragos aggregaverit. Alibi Cicero quoque hac voce utitur. Non tamen aliorum codicum scripturam damno. Idem.

CAPUT XXVI.

dicenda Kal. Januarii] Pal. nonus & Erfurd. dicenda 11. Kalend. Januaria. & verum videtur. Gruterus.

Nihil esse inscriptum] Hoc quid sit, non intelligo: nisi forte *jure scriptum* potius legendum sit. Ut in Sextiana, ubi hac ipsa de re loquens: Ita de me, inquit, scripsisse illum que scripserat, iis verbis, rebus, sententiis: ut etiam si jure esset rogatum, tamen vim habere non posset. Hot. Nihil esse ascriptum] Jure scilicet Pantagathus. Infra dixit, *jure actum*. Urfin. Nihil esse inscriptum, &c.] Potior forsitan scriptura Pal. noni & Erfurd. *proscriptum*. Nam Lambini *jure scriptum*, non est a libris. Grut.

Nec referre ad senatum] Nam quoddam legis caput Clodius in curia poste fixerat, ne referri neve dici liceret. Ad Act. III. ep. 15. & in ea post redit in senatu Hotom.

Non vidistis illam esse nullam] Pro illam legebat Pantagathus. legem. Urfin. Interdictum sceleris] Puto interdictum hoc loco usurpat antiquo pro seculo & imperioso edicto: ut in comment. ad Inst. diximus. Hotom. Vos utique vidistis illam legem, non esse legem, sed tantum inania verba iniquo tempore ad concitandum incendium diffensionis civilis facta, quae periret respublica & libertas; sed interdictum scelerum, quod mihi patriae fer-

F f f f vato.

illa superiora: *Potesi igitur damnati panam sustinere innoxiam?* Or. Lamb. Hanc audacem conjecturam in contextum recepit Lambinus.

Nisi ipse auctor factus sit] Locum hunc in Comment. orat. pro Cæcina interpretati sumus. *Hotomanus*.

Ut in filio] *Uti parvi endo filio est*: ut in formula quam Agellius prodit lib. 5. cap. 19. *Idem*. *Potestatem habere, ut in filium*] Hoc totum, *ut in filium*, alienum esse puto, non Ciceronis. *Lambinus*.

xxx. Curia] *Curia lex quemadmodum ferretur* vide in Indice, *Lex curiata*. *Hor.* In prim. Franc. scribitur xxx. *curia*. Quod non improbum. Nam loco xxx. *curiarum*, tum xxx. *lictores* ferrebat legem curiatam, ut nemo ignorat. *Grævus*.

Si decemviri sacramentum in libertatem injuriam judicassent] Decemviri litibus judicandis a centum vitorum numero: a caput quos sacramento certabatur de certis causis, & in his de causis liberalibus. Quod iudicium tribus semper actionibus constitit patet ex l. 2. C. de adfert. toll. unde *adversiones secundæ* apud Fab. lib. 5. cap. 2. lib. 2. cap. 1. quod hoc loco Cicerone significat, cum ait, *hoc in genere solo rem judicatam referri potuisse*. *Hotom.* Nihil aliud hæc verba sibi volunt, quam est decemviri pronuntiarint illum, qui sacramento contenderet, *ni liber esset*, pecuniam perdidisse. *Grævus*.

In hoc genere solo rem judicatam referri] *Retractari*. Sic *referri mysteria* dixit in lib. de Orat. 2. pro iterari. *Hotom.* *Referre posse voluerunt*] Libri vulgati omnes, a quibus non discrepant manuscr. sic habent, *referre*, inquam: quæ scriptura cum me offenderet, scripseram olim e regione hujus loci hæc, *meam conjecturam, rescindere posse voluerunt*: quam operarii, meo injussu, olim fecerunt. Restituatur igitur lectio recepta, quamvis sit obscura, & pene inaudita, potius, quam nostro jure quidquam immitemus. Verum tamen ne hic nihil dicamus, arbitror, *referre rem judicatam*, esse rem jam judicatam, quæ nondum judicatum, & adhuc controvertendam, iudicium sententiam, & potestati permittere, ut rursus de ea, quæ nunquam antea in iudicium adducta, atque incognita, cognoscant, ac sententiam ferant. *Lambin.* Tamen quoscumque vellet quis

hoc in genere solo rem judicatam referri posse voluerunt] Ita *Faernus* hunc locum correxit, veterum librorum auctoritatem secutus, in quibus est *pro solo rem, fore rem*. Ant. *Augullinus* & *Pantagathus*, ex vulgata lectione delent se. Sed *Faerni* correctio magis placet. *F. Ursin.* *Genere solo rem judicatam referri posse voluerunt*] Est a conjectura *Faerni*, quam admisit *P. Manutius*. Nam *Rom. liber*, item *S. Victor*, & *Pal. nonus*, *genere fore rem jud. vulgo*, *genere se rem jud. Sc. Gruter.* In *Franci* primo libro integre scriptum est, ut conjicit *Faernus*, & docti receperunt, *in hoc genere solo rem judicatam referre*.

CAPUT XXX.

L. Sylla] Vide, *lex Cornelia de civitate*, & in orat. pro Cæcin. quam nos expolitimus. *Appianus* quoque *Civ. 2.* scribit, eum, postquam in singulis hominibus crudelitatem exercisset, oppida adortum, ea aut menibus mutasse, aut tribuitis addidisse, aut civitatem paulo ante a senatu datam eripuisse. Hinc illud *Salustii* in *Catilinario*: *Errantem vitorum cupidam consule Cicerone fuisse, quod Sylla dominatione agros bonaque omnia amiserat*. *Hotoman.*

Hanc vero Volaterranis] Cum in libris vulgatis sæpe me offenderet hic locus, qui in eis ita legitur, *hanc vero*, Or. *levi* immutatione facta, *pro hæc*, an reposui. Quo facto totum locum, facilem ac planum reddidi. Est autem argumentum a majori. *Sylla* non potuit *Volaterranis* civitate adimere, & *Clodius* Ciceroni consulari potuit? *Admonendus* autem *lector* est, ubi libri vulgati habent, *se illo die confirmavit Rome non fuisse*; *manuscriptos* habere, *se illo die confirmat Rome non fuisse*. Et infra, ubi illi, *pernoctans*: hos habere *pernoctasse*. *Lamb.*

Concilio advocato] *Concilium* solius plebis esse, sæpe a nobis dictum est. Itaque *centuriata comitia* concilio advocato nunc opponit. *Hotomanus*.

Sedulio principe qui se illo die confirmavit] *Gembl.* & *Turing.* *Fidulio principe*, *Questoris filio*, qui se. Ex quo fingit *Gulielmus*, *Q. F.* sed ego putavi *illud filio*, natum ex se illo: sane *Pal. nonus* tantum habet, *Fidulii principe filio illo diem*

diem confirmat, & vero *Fidulius* iste postea recipitur ab omnibus *Pall.* & *S. Vict.* ut excludendum hinc non videatur. *Grut.* *Nostri libri* & edit. prim. *Sedulio principe*, non *Fidulio*. Et sic quoque paulo post. *Idem* cum aliis confirmat, quos sequor. *Grævus*.

Qui in ejus nomen incidit] Utrum hoc significat, qui cum imprudens & incautus nominaris: an fortasse sic legendum: *Qui in tabulis ejus nomen incidit*: ut tabulas veras significet, in quibus suam legem *Clodius* auctore laudato incididerat? *Hor.* *Quid te audacius*, qui in ejus nomen incidit: *Ant. Augullinus*, qui in *es* ejus nomen incidit: *Pantagathus* eandem retinet lectionem, sed *ejus* in *es* commutato. Uterque autem acutissime emendarunt, qui scirent prerogativæ auctorem in *es* incidit autem legem solere. *F. Ursin.* *Qui in es ejus nomen incidit*] Est rursus a conjectura *P. Manutii* aut *Faerni*; nam editi, qui in *es* nomen incidit. *Pal. nonus* habet, *quis et nomen incidit*. Reliqui, qui *ejus nomen incidit*, quod ultimum placere non possit, ut subaudiret in *es*, in tabulas arari, aut simile quid. *Grævus*.

Cur non juvet se Gadibus fuisse] *Ant. Augullinus* in gradibus legit: quam lectionem retinerem, si *Sedulius* affirmaret se *Rome* fuisse & primum scivisse: sed cum negaret se *Rome* fuisse, esseque fortasse omnibus *Gadibus*, acute contulit *Cicero* *Interamnam* *Gadibus*. Præter hanc necessariam rationem, est mihi suspectum in gradibus: nam si hæc comitia *Clodiana* habita sunt in foro, puto potius in comitio, quam in alia fori parte: gradus vero *Aurelii*, qui erant ad *adæm* *Castoris*, distabant a comitio tota fori longitudine. *F. Ursin.* *Prim. Franc.* & ed. prim. *Cur non juvet* *Ganimus* fuisse. *Dresd.* *Cum non juvet se* *Gradimus* fuisse. In præcedentibus non male *Dresdensis*: *Si autem in primis scribit*, pro vulgato, *si autem is primus scribit*. *Grævus*.

Interamma] Nam *P. Clodius* de incestu accusatus juravit se illo die *Interamma* fuisse. *Hotomanus*.

Vulturni jubatissine] Sic plerique etiam *missi*. *Pal. Gembl. S. Victor.* non *vs. Gruter.* *Nec potentia magistratum*] *Adnotatum* *Gulielm.* forte legendum *impotentia*. *Idem*.

Nec res tui judicata] *Pantagathus* delabat tum: & paulo post, *pro tamen si legebat tamesi*. *F. Ursin.* *Sane tum* nec *Franc.* nec *Dresd.* nec edit. principes agnoscit. *Grævus*.

Municipibus Anagninis ornatisissimis] *Vox ornatisissimis*, abest a codicibus antiquis: & vero si non sit, *vitis*, aut *hominibus ornatisissimis*, non videatur esse e consuetudine *Ciceronis* posita. *Admonendus* præterea *lector* est, ubicunque lib. vulg. habent, *Sedulius*, antiquos habere, *Fidulius*. *Lamb.*

CAPUT XXXI.

Quod si ne scriptum quidem unquam est] Etiam pag. insequenti negat pecuniam interdictionem in ipsa rogatione perscriptam fuisse. *Hotom.* *Ne scriptum quidem unquam est*] *Fortean.* inquit *Gulielm.* *Uquam*, hoc est, ulla parte privilegii *Clodiani*. *Grut.*

Grut. Honoris dignitate honeste] Sic referri ex *Franc. Dresdensi* & editione prima. *Vulgati* *cooneste*. *Grævus*.

Non, ne esset interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt] *Franc. Dresd.* ed. prim. *Non, ut esset interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt*. Hoc nemo fani iudicii non probet præ vulgato. *Idem*.

Quod de omnibus, etiam quibusdam damnatis interdictionem est] *Placuit* mihi *Petri Fabri Tolofani* conjectura, arbitrantis, hic esse legendum, quibus *damnatis*, pro quibusdam *damnatis*, deleta una syllaba supervacanea dam. *Quin* aliquanto post tempore, quam ille mihi suam conjecturam exposuisset, ita impressum reperit in uno quodam exemplo, *Lugduni* excuso. *Lambinus*. *Quod de omnibus, etiam quibusdam damnatis interdictionem est*] *Pantagathus* pro quibusdam emendabat *ovibus iam*, & recte, ut videtur. *F. Ursin.* *Etiam quibusdam damnatis*] Et *Fabri* & *Pantagathi* conjecturam respiciunt libri nostri. *Grut.* *Vera* tamen est *P. Fabri* emendatio, quam & *Manutius* recepit, licet repugnet libri. *Syllaba* *dam* ex sequenti vocis *damnatis* perperam est repetita librariorum officiantia. *Grævus*.

Quare hoc ex Clodio] Legendum puto, *e Sexto*: seu *Sexto Clodio*. Immo vero sine dubio ita legi debet, *e Sexto Clodio*. Nam & codices omnes hanc lectionem adjuvant.

juvant, & ratio flagitat. Fuit autem facilius & proclivis lapsus ab hac recta scriptura ad vitiosam illam, si literas species *Lambin.* Nostri tamen omnes libri, & omnes editiones ante *Lambinianam ex Clodio.*

Eique imperium est abrogatum] Sic editiones posteriores. Sed prima cum *Dreddenſi & Franci:* *que aque imperium est abrogatum.* Copulae que hic nullum esse locum facile quis, qui animum attendat, intelligit. Corruptum esse locum varietas scripturae indicat. Scripsit, credo, *Tullius, ei inique imperium est abrogatum.* Ut inferius cap. 33. *Illis, qui expulsi sunt iaque.* Mox *Franc. Dreſd.* ed. prima, & aliae vetustiores: cui *diis dicta non est*, pro vulgato nunquam est. *Grævius.*

CAPUT XXXII.

Ne in ipsa quidem rogatione perscripta est?] Libri veteres habent, *perscripta est?* *Lamb. Sic & quos ego inſpexi miſſi.* & ed. prima. Legendum, *ne ipsa quidem rogatione perscripta est?* ut supra. Addidi notam interrogandi, quae male in *Gruteriana, & aliis* fuit omiſſa. *Grævius.*

Judicium ſubdidit] Erant iudicum decuria perscriptae ex senatorum numero. In demortui autem locum alter ſufficiebatur. *Hotomanus.*

Disceſſu meo] Notanda locutio pro, *me absente.* Idem. De huius generis locutionibus, vide quae supra notavi ad cap. 21. huius orationis. *Grævius.*

Quod & si adesset] Conſentient, factor, omnes libri. Sed vide num ſententia ferat haec verba: & an non *Tullius* scripserit: *quam si adesset, aut adfuisset.* Si tamen *Tulliana* manus est, quae in libris extat, ex praecedentibus sic est intelligenda & ſupplenda, *quod & mihi tribuerent, si adesset.* Sed *Ciceronis* facilitati illi perſpicue videtur id non satis convenire. *Idem.*

Ceſo ille Quintius] Sic legendum, non, ut vulgo, *Conſor ille Quintius.* Significat enim *Ceſo* *Quintius, L. Quinti Cincinnari filius,* qui, populo clamoribus tribunitijs concitato, juvenis optime de republica meritis ad *Tufcos* exulatum abiit. *T. Livius* libro III. *Annalium.* *Lamb. Conſor ille Quintius*] Ita ſcriptum est in

omnibus vulgatis codicibus. Ant. *Augustinus,* pro *Conſor* legit *Keſo,* & optime quidem: quod praeter *Dionysium & Livium,* ſequentia etiam praenominia offendunt. *F. Uſin. Ceſo ille Quintius*] Haud aliter *Erfurd.* atque *Pal. nonus.* *P. Manutius* maluit *Keſo.* *Vulgata, Conſor ille,* inepte. *Gruter.*

Mibi sine ullo iudicio] *Mihi pro, in me* poſitum videtur. *Hotomanus.*

P. Popilius] Et de *Popilio & de Metello* dictum est in extremo orationis poſt reditum in ſenatu. *Idem.*

CAPUT XXXIII.

Aſſui ſimul cum republica, redii cum maxima dignitate te vivo] Ita hunc locum olim emendavit *Pantagathus,* a quo accepit *Manutius.* Poſtea *vivo,* mutavit in *in vivo.* *F. Uſin.* *Dicam maxima cum dignitate*] Viſtute paſſim hodie in libris *redii maxima,* &c. Sed est a conjectura *Pantagathi.* Scripti editique omnes ſtant a noſtra. *Genſ. Franc. Aſſui ſimul cum republica, cum maxima dignitate.* *Dreſd.* & ed. prima: *Aſſui ſimul cum republica dicam maxima dignitate.* Sic & ed. prima, niſi quod pro *republica* ſcribat *rei publ.* Corrupte *aſſui* pro *aſui,* ut ſemper antiquiores codices. Sed *re dicam* quid hic rei est & loci? *Mihi* certiffima videtur emendatio *Pantagathi,* quam merito probavit *P. Manutius,* quae ex vetuſtiſſis veterum codicum est nata. Quid enim aliud inuit *Francii* primus, in quo est: *Aſſui ſimul cum re publ. cum maxima dignitate?* Alii interponunt *dicam:* Nimirum *re p.* abſorſit primam ſyllabam ſequentis vocis: earundem literarum, *redii,* dein ſequens *cum,* cum remanſiſſet *redii,* mutatum est in *eam,* unde ortum *dicam,* quod hoc ſine ſenſu legitur, *re cum* autem, quod exigebat ſyntaxeos ratio, poſitum fuit ab editoribus poſt *maxima* contra veterum librorum fidem. Nos cum *Man. veram* ſcripturam reſpoſuimus. *Gruter.*

Altero praeore petente] *Aldus Nepos* edidit *patente.* Habebat *Pal. nonus. dicente,* *Gemb. ducente,* quod ultimum excutendum est. *Gruterus.*

Quid est, quare quisquam mihi se in ipsa populari variatione anteponatur] Ita legat *Pantagathus. F. Uſin.* Dele ſe extenden-

ten-

tentia *Pantag.* Id irreſpicit, aut non delectum est in *Ciceronis* contextu, vitio librarii.

Frequentate] *Cogere, congregare. Hot. Lambidus*] Hunc nominat in *Sextiana: Aeneas Lentidium, non percussit locum.* Id. *Plagulejos*] *Erfurd. Placulejos.* Et hic quoque *Pal. nonus.* niſi quod etiam eſſe poſſet *Placulejos.* Editionibus vulgatis, totum iſtud nomen deſt. *Gruter.* Puto *Gruterum* ſcripſiſſe *Plagulejos* ultimo loco.

Quam gentes ultimae perireſcunt] *Rectius* ſeribi in *Franc. Dreſd.* & ed. prima: *quam gentes ultimae perireſcant,* nemo, credo, ambiget. Mox ex iſdem libris recepi, *ex ſervis, ex conductis.* Cum in vulgatis ſit *ex ſervis conductis:* ſed non ſervi conducebantur, ſuos enim ſervos armarat *Clodius,* ſed ex fece plebis ſeditioſi homines conducebantur, quos paucis verſibus praecedentibus deſcripſit. *Grævius.*

CAPUT XXXIV.

Minervam Jovis filiam, Jovis sororem] Sic reſtitui, conjectura ductus. Sed *Joan. Paſſeratus* legit: *qui Minervam Jovis, Sororem meam, &c.* In *Minervam Jovis,* autem ſubintelligit, *filiam.* *Lamb. Non tam inruditus, qui Minervam Jovis sororem meam eſſe ſororem exiſtitem*] Ita est in manuſcripto quodam libro (ſi recte meminimus) Ant. *Auguſtini;* bis male: primum, quod aſſert *Minervam eſſe Jovis ſororem;* iterum, quod neget *Ciceronem* ſateri *Minervam eſſe ſororem ſuam,* cum iſtra dicat: *Ego mihi virginem ſororem aſſiſſo.* *Victorius* ita habet, *Non tam inſolens ſum, quod Jovem me eſſe dico; quam eruditus, quod Minervam ſororem Jovis eſſe exiſtitem;* & hic bis peccat: primum, quod velit *Tullium* gloriari ſe eſſe *Jovem,* quod non niſi ſurſoſus diceret; iterum, quod putet *Tullium* dicere ſe eruditum, aſſertentem *Minervam ſororem Jovis,* cum ſit filia. *Manutius* ita: *Non tam inſolens ſum, qui Jovem eſſe me dicam; non tam inruditus, qui Minervam Jovis ſororem meam eſſe ſororem exiſtitem:* hic in primo membro recte habet, quod *Cicero* neget ſe gloriatum eſſe, ſe *Jovem eſſe:* in altero membro bis peccat; primum, quod velit *Ciceronem* putare *Minervam eſſe Jovis ſororem;* iterum, quod inducat illum negare *Minervam eſſe ſororem ſuam,* cum in-

ſtra dicat ſibi aſſerere *ſororem virginem,* nempe *Minervam.* Ant. *Auguſtinus* legit, *Non tam inruditus, qui Minervam Jovis eſſe ſororem exiſtitem:* in quo recte ſentit; qui videt *Ciceronem* erudite negare *Minervam eſſe Jovis ſororem;* ſed cum tollit ab eo, quod non aſſerit ſibi *Minervam ſororem,* videt quam recte id faciat. Ego *Pantagathum* ſecutus, reſiſſime legi exiſtitem, *Non tam inſolens ſum, qui Jovem eſſe me dicam: nec tam inruditus, qui Minervam ſororem meam, Jovis ſororem exiſtitem:* & ita poſtea ſcriptum animadverti in manuſcripto apud me libro, qui fuit *Nicolai Perotti. Uſin. Quod Jovem eſſe me dico, quam inruditus, quod Minervam ſororem Jovis eſſe exiſtitem*] Exhibui ſcripturam *Gemblaſencis* ſcripti, cui adſtipulatur *liber S. Victoris;* niſi quod is, *eruditus,* quomodo, & *Pal. nonus:* qui tamen, *me dicam tam eruditus, quod Minervam ſororem Jovis eſſe exiſtitem.* Ineptiſſime vulgata, qui *Jovem eſſe me dicam: non tam inruditus qui Minervam Jovis ſororem, meam eſſe ſororem exiſtitem.* Neque adſtipulantur ei meliores *Palatini. Gruter.* *Franc. Dreſd.* ed. prim. & multae vetuſtiores: *Non tam inruditus quod Minervam Jovis ſororem, meam eſſe ſororem exiſtitem.* *Gruterus,* *meam eſſe ſororem,* ex ſuis codicibus recte delevit, ſed non tam retineo ex illis, quos ego conſului, & vetuſtiſſis editionibus. *Gruter.*

Ne tu te debeat Jovem dicere] *Pal. nonus, Gemb. Victor. ſoleat.* Quod ſi recipimus, reſcribendum praeterea *dicere.* *Gruter.*

CAPUT XXXV.

Quam de obſectis non conſiteri] *Examinent* queſo penſus otioſioris lectionem *Pall. noni & cod. Victorini,* quibus abeſt negativa. *Oratorio* acumine ita loqui poſſet, quoniam nihil ad obſecta reſpondeat. Tu *Contarene,* tu *Rigalti,* tu *Meurſi,* conſerte conſilium. *Gruterus.*

Crudelitas illius temporis] Quo *Catiline* conſpirationem oppreſſit. *Hotom.* *Crudelitas illius temporis*] *Turing. Victor. Pal. ix. crudelitas ea unius.* *Gruter.*

Demisse] *Lente,* non acriter, non vehementer. *Hotomanus.*

Audiente populo Romano] Significat inſum-

simulandum illud, de quo Famil. lib. 5, ep. 2. & in Pison. *Idem.*

CAPUT XXXVI.

De me dixi sublatius] Forte *sufflatius*, adnotavit referendum Gulielmii; sed nihil ejus aves addicunt, hoc est, libri veteres. *Gruter.* Miror Gulielmii. An non meminit Ciceronem sic locutum etiam esse in Bruto? *Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera sunt, unum attenuate præsequere, alterum sublata ampleque dicentium.* Grævius.

Cum omnium perditiorum & conjuratorum incita vis] Sic Pal. nouus & S. Vict. nec videtur hic æque ferri non posset, quam vulgatum *incitata*; quod non comparat alioquin in Pal. tertio, quarto, octavo. *Grut.* Ego vero *incita* in Lucretio ferrem, non in Tullio. Recte Franc. Drest. editio prima cum vulgatis, *incitata*, quod non erat refigendum ex codicibus, in quibus ultima syllaba forte somnolentia librarii exciderat. Sic paulo ante: *Populi incitati vim & iracundiam.* Et statim: *Populus Romanus incitatus iracundia aut invidia.* Græv.

Conjugis misere discidium] Sic est legendum, non ut vulgo, *conjugis misere discidium.* Non enim fuit inter M. Tullium & Terentiam discidium, sed, M. Tullio in exitum pulso, factum est viri & uxoris discidium. *Discidium* autem, id est, distractio, divisio, discissio, a verbo discindo, ut sæpius jam diximus, & pluribus verbis docuimus in commentar. Lucretianis. *Lamb.*

Concidere, quam occidere] Plus ergo hoc quam illud est: quasi *concidere*, cadere sit cum dolore; *occidere*, cum interitu. *Hor.* *Remque publicam concidere unius discessu*] Libri manuscripti habent, *remque publicam concedere*, ubi vulgati, *condere*: ex quo feci, *concidere*. Significat autem Cicero, republicam suo discessu concidisse: sin autem omnes interissent, funditus occisuram fuisse. *Lamb.* *Remque publicam condere unius discessu*] Ita scriptum est in veteribus libris, & recte, si verba Ciceronis attente inspiciantur; nam gloriatur se patriam discidendo servasse, quam resistendo delevisset. *Ursin.* *Concedere unius discessu, quam omnium interitu occidere*]

Ita Pal. pr. non. S. Vict. aliorumque manuscr. non ut vulgo *condere*. *Lambinus* fecit *concidere*; inepte. Quod enim discrimen ejus quod *concidit* & *occidit*? *Audacius Gulielmii, concedere & int. occidere?* hac sententia; maluisset Ciceronem, & republicam furori Clodiano cedere suo discessu, quam eandem conductam multitudinem obviam ire, & repugnare cum omnium interitu: in quam sententiam sapius hoc libro locutus est. *Concedere* pro *cedere*, usus est noster pro *Murena*. *Occidere* autem esse obviam ire, notum vel e *Plauto*. *Gruter.* Hoc est arguari, ne quid dicam gravius de viris doctis. Sententiam vidit *Lambinus*. *Procul dubio Cicero* luit in vocibus *concidere* & *occidere*. Quoties in hac oratione & precedente, dicit republicam suo discessu fuisse afflictam, & si non rediisset, plane peritum fuisse? *Superius* cap. 33. *Afuisse fecum republicam* ait hoc est, fere fuisse republicam, sive concidisse. Cap. 29. *Utrum me patria sic accepit, ut lucem salutemque reddidit sibi ac restitutam accipere debuit.* Et patim. *Grævius.*

CAPUT XXXVII.

Prætextatos inimicos] Quod magistratuum est insigne. *Hotom.* *Videre prætextatos inimicos, &c.*] *Pal.* omnes prætextatos, & sic quoque S. Victor. Neque omnino displicet; ut agmine magno & quasi indagine quadam insisterent. *Gruter.* *Nuge.* Excidit una syllaba.

Adiuvia perentis funeris] Dixi in ea post reditum, arbitria aliquor locis dici, pro mercede libitinariorum. *Hotom.* Vide quæ ibi notavimus, ad cap. 7.

Atque ita ut dolenter absit] Francii: atque ita ut, cum dolenter absit. Quod verum est. In Drest. legitur etiam cum, sed desideratur ut, in editione prima utraque particula deest. Vides in aliis libris alterutram, in aliis utramque, quam sententia flagitat, excidisse particulam. Præterea puto aliud verbum desiderari, quod in nullo librorum, quos docti excusserunt, comparat, nimirum *videaris*, aut *habearis*, in his verbis, ut cum dolenter absit, non tam sapiens scilicet ducaris. Sed nihil addo in vitis libris. *Grævius.*

Qui

Qui autem ea relinquit veip. causa, a quibus cum summo dolore discessit] Nam

Est virtus placitis abstinuisse rebus.

Quid est aliud quod Christus servator præcipit, relinquenda esse illius causa, quæ maxime nobis cara sunt: eos demum, qui hoc faciunt offendere, se Christum vere amare, illiusque dignos esse amoris? *Id.*

Quare temp. (dirumpatur licet) ista sententia] Voces duæ, *temp.* ita scriptas r. p. ut scribi solent, omittas a librario propter similitudinem vocis superioris, restitui: quo facto totum hunc locum, cujus antea sententia erat perobscura, & inexplicabilis, planum reddidi. Tum versus duos, qui deinceps sequuntur, in libris vulgatis sæpe depravatos, & aliquot vocibus spoliatos ac deformatos, in integrum restitui. Sic enim vulgo leguntur, *his servavi, ut consul togatus armatus vicerim: privatus consulibus armatis cessim.* Ego autem sic restitui: *Bis servavi, & cum consul togatus armatus vici, & cum privatus consulibus armatis cessi.* Natum autem utrumque mendium est ex copulatione, & versa in ut a scriptore, & particula, cum, prætermissa propter syllabam primam vocis deinceps sequentis *consul*. Quibus admissis, versa sunt jam a conjectoribus, *vici, & cessi*, in *vicerim & cessim*. Quod autem paulo plenius ac planius olim edideram *Bis servavi: semel consul, cum rogatus armatus vici: iterum privatus, cum consulibus armatis cessi, cujus utriusque temp.* &c. id nunc muto factum, quia nimis longe ab antiqua scriptura remotum est. *Lamb.* *Quare dirumpatur*] Reddidimus lectori omnium ætatum lætionem, miserrime inquinatam nugis *Lamb. Gruter.*

Id quod in omni mea causa] Sic in extrema orat. *Quæso obestorque vos, Pontifices, ut me quem auctoritate, studio, sententia resististis, nunc manibus vestris colloceris.* Significat eos, cum in senatu sententias dicerent, sibi perpetuo suffragatos fuisse. *Hotomani.*

In conspectu præterea] In Palatino colle, loco edito & celebri. Ut paulo post: *In palatio atque in pulcherrimo urbis loco.* *Idem.*

In ea urbe, in qua tropæa & de me] *Plane, & sine ulla varietate ita scripta est vox tropæa, in codicibus manuscriptis, nequi forte pravæ consuetudinis defensor* Tom. V.

peritax, dicat me sine librorum antiquorum auctoritate usitatum scribendi rationem immutasse. Quod tamen in hac voce, ut & in aliis, veritate fretus facere non veritus essem. *Lamb.*

CAPUT XXXVIII.

Et ab eodem extruam] Sic in extremo: *per religionis vim sceleratus edificata.* *Hotoman.* *Et ab eodem eadem extruam*] Vocem, *adem*, quæ fuerat omisa a librario decepto similitudine vocis, quæ antecedit, restitui certa conjectura dictus. *Lambin.* *Et ab eodem extruam, & postea in oculis civitatis*] *Pantagathus* emendabat, *extruam sepulturam in oculis civitatis.* *Ursin.* Si annuerent libri, non repugnarem *Lambino*. Sed nunc, cum omnes codices consentiant, subaudiendum puto ex præcedentibus *domum*. An possum ferre domum, quæ in locum meæ verisæ extruata est a communi hoste? *Grævius.*

Sp. Mellii] Nota est historia ex Livii lib. 15. & Valer. lib. vi. cap. 3. ubi hæc omnia commemorantur. *Hotom.* Vide & Flor. lib. 1. cap. ult. & quæ ibi docti notantur.

Equid aliud æquum] Puto *æquum* dictum pro *planicium*. Ut hic noster alibi dixit, *æquora camporum.* Et prius *æquum Mellii*, pro *planicium* & *æream Mellii* dictum, post vero conjuncte *Æquielium.* *Hotoman.*

Nomine ipso Æquielii] *Domum deinde*, inquit Livius, ut monumento arca esset, *oppreste nefarie spei, dirui exemplo jussit.* *Id. Æquielium appellatum est.* *Idem.*

Duos lucis fuerunt] Sic in extrema orat. *Quæso obestorque vos, Pontifices, ut me quem auctoritate, studio, sententia resististis, nunc manibus vestris colloceris.* Significat eos, cum in senatu sententias dicerent, sibi perpetuo suffragatos fuisse. *Hotomani.*

Cum domo Fulvii Flacci] *Hic ille est M. Fulvius Flaccus, qui cum C. Graccho Tiberii fratre, a L. Opimio consule interfectus est.* *Lambinus.*

CAPUT XXXIX.

O rem, quam homines soluti videre, &c.] Expressit quod erat in Pal. nono & Gemblacensi: vulgati amplius, soluti, a cura liberati, notabili glossate. Quod mirum a Lambino non animadvertum: qui variis coniecturis hic usus. Gruter.

Ex Pontificis Max. domo] C. Cæsaris, cum in opertum Bonæ dez ingressus est. Hotoman.

Inueni vos qui estis] Haud secus Pal. non. & S. Victi. Editi amplius, hunc, inquam, etiam vos qui estis, &c. cui bono? Gruter.

Cum tu eodem ore] Pudenter, & veracunde hunc locum emendavi. Nam ex cum, quod erat in vulgatis & antiquis, ego feci, quam. Ad religionem autem referendum est. Lambinus.

CAPUT XL.

Nimium esse superstiosam non oportet] Suspectus mihi locus. Nam quid est hoc, nimium esse superstiosam? quale est, nimis avarum, & nimis intemperantem esse, & similia. Quo modo si quis loquatur, fingit, vitium horum habitum nasci ex eo, quod est nimium, non ex rebus ipsis: & cum, qui sit avarus, aut intemperans, modo non sit nimis avarus, aut nimis intemperans, non esse vituperandum. Quod absurdum dictum est. At, ut avaritia, & intemperantia, vitiorum sint nomina, ita & superstitio, vitii nomen est. Ut igitur aliquis reprehendatur, nimis superstiosum esse non necesse est, sed quisquis superstiosus est, eo ipso vituperandus est. Idem. Hæc si in schola Stoica Lambinus disputaret, faciles ei præberemus aures. Sed in oratore qui cum vulgo loquitur, non nemo hæc reprehendat. Sicut homines avari, sed sunt Eucliones, qui modum omnem excedunt. Tullius hic falsè exagitat Clodium, quasi nimis fuisset superstiosus, qui volere videre mysteria, quæ nulli viro visum quod vetus. Quamvis extra jocum verum sit quod vetus poeta cecinit apud Gelium iv. 9.

Religionem esse oportet, religiosum nefas. Græuius.

Anili superstitione] Iterum eius in opertum

tum Bonæ dez ingressum significat. Flor.

Non exciperis] Significat caput translationum: si quid non fuit ius rogari, ejus hæc lege nihilum rogatum. De quo in orat. pro Cæcina. Hotomanus.

Quod ex presentis infamia] Levi imitatione facta, etiam hunc locum restitui, ex infamia facto infamie; quemadmodum paulo post, primo versu, pagina proxima, ex una iusta, quod est in omnibus libris, feci, universa. Lambinus.

CAPUT XLI.

Nec est ulla erga Deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mente opinio] Vere Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 2. De Deo optime existimare, pietatis est exordium. Nam ex illa recta & honesta opinione pietas et cultus oritur. Quæ sit illa honesta opinio, & quod pariat virtutem, docet imprimis pulcherrime Arianius apud Epictetum lib. 11. 14. Μὲν οὖν οἱ πρῶτον ἴσμεν, &c. Latina tantum adscribam, quia locus est prolixior. &c. Primum illud est discendum, esse Deum, & providere rebus universis, ac non modo facta, sed ne cogitationes quidem ac motus animorum eum latere posse. Deinde ejusmodi sunt Dii? Nam quales illi repereruntur, talis ut sit etiam is, qui illis placere ac parere volet, opera necessario danda erit, & ut quam proximè ad eorum similitudinem accedat. Si nomen fidele est, illum quoque fidelem esse oportet. Si liberum, illum quoque liberum. Si beneficentem, illum quoque beneficentem. Si magnanimum, illum quoque magnanimum esse oportet. Græuius.

Cum expeii nihil ab iis, quod sit injustum atque inhonestum] Itaque Plato & alii philosophi sentiunt non nisi sapientem tenere artem orandi. Hinc Persius Sat. 2. & Juvenalis Satyra 10. exagitant illos, qui vana & inania, & sibi noxia petebant a Diis, quod plerique faciunt homines. Idem.

Ipse cum loci illius, cum edium cupiditate] Franc. Ipse cum loci illius, tum edium cupiditate. Idem.

Ob eamque causam unam, una iusta illa rogatio] Forte, unam, ista illa rogatione. Gruterus.

Et eversam per vim hominis] Est a Pal. nono & S. Victi. editi, per unius hominis.

IN ORAT. PRO DOMO.

nis. Idem. Sed si sic legas, ut ex suis correxit Gruterus, quid facias sequentibus. nefarium larocinium? aut copula est interponenda, aut scribendum nefario larocinio. Sed non adducit libri. Restitui itaque necessario priorum editionum sectionem firmatam Franci, Dresd. & editionis prima præsidio: Eversam per vim hominis factissimum nefarium larocinium. Græuius.

Deos penates & familiares meos Lares expulsi] Cornelia Gracchorum mater in epistola ad filium, quam princeps publicavit And. Schottus inter fragmenta Cora. Nepotis: Ubi mortua ero, parentabis mihi, & invocabis Deos manes parentis. In eo tempore pudebit te eorum Deum paces expetere, quos viros atque presentes reliquos atque desertos habueris? Sic hunc locum recte emendavit maximus Salmastius in exercitationibus Plinianis. Lares familiares erant manes parentum. Hinc duo erant Lares. Ovidius v. Falor.

Bina gemellorum querebam signa Deorum.

Viribus avulse factæ caduca mores.

Mille Lares geniunquo ducis, qui vadit illis.

Urbis habet, & vicini numina terna colunt.

Loquitur quidem de Laribus publicis, seu Compitalitiis, quos duos tantum fuisse, quibus accesserit postea Genus Augusti, sed tamen & privati Lares erant quoque tantum duo, & cum Genus Augusti inter Lares quoque colebatur, ita erant Nympha, que & publice in compitis, & domi colebantur in Larario. Et Vitellius Narcissus & Dallanis imagines aureas inter Lares coluit, teste eodem Suetonio. Sed penates aut erant manes majorum ejuslibet familie, ut quos etiam ex majoribus Diis percipie colebant, singuli tanquam custodes salutis domesticæ. Patet hoc ex Ciceronis lib. 1v. in Verr. Querendum est, credo, Hejus iste num es alienum habuerit, num actionem secreti: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummarie tenuerit, tanta egestas, ut Deos parios venderet. Dicebant enim penates ab aliis quoque scriptoribus Dii patrii. Quinam fuerint illi penates in eadem oratione docet Tullius: Erat apud Hejum sacrarium magna cum dignitate in ædibus, a majoribus suis traditum, penantiquum, in quo signa pulcherrima qua-

tuor, Cupido Praxiteles, Hercules Myronis, duo Campores Polycleti. Talis fuit Fortuna cultualis Galbæ, de qua Sueton. Galbæ 4. Colebantur Lares in larario, quod vocat Suetonius, partem ædium consecratam. Erat id lararium sepe in cubiculo: vide Sueton. Domit. cap. 17. Penatum vero sedes erat perniocæ foris. Hinc Græci dicebant πόσιον. Græuius.

Ut te ipsa tanquam in capitis sedibus collocaret?] Ita scriptum est in libris manuscriptoribus: eamque scripturam rectam esse arbitror: vulgatam autem, ut a te ipsa tanquam in capitis sedibus collocarentur, vitiosam. Quamquam hoc argumento defendi potest: quod paulo post dicit interrogando, hanc Libertatem a Clodio domi suæ collocatam. Sed nihil hic valet adversus hanc veterem scripturam. Nam eo consilio Libertatis signum in domo Ciceronis Clodius collocavit, ut ea ipsum Clodium in domo Ciceronis collocaret, id est, ut ipse Clodius domum Ciceronis possideret, cuius cupiditate inflammatus erat, ut supra a Cicetone dictum est. Sed non dissimulabo, quibusdam placere legi, in capitis ædibus, non, ut est in libris omnibus, in capitis sedibus: Lambin. Ut te ipsa tanquam, &c. collocaret?] Sic quoque Pal. nonus & S. Victoris, exhibuitque item ex suis Lambinus. Vulgata: ut a te ipsa, &c. collocaretur. Minus nervose. Gruter. Quando Clodium Libertas collocavit in Ciceronis domum? Si ipsa ibi esset dedicata, illi que locus illarum edium consecratus, ut ex hac patet oratione, quomodo collocare poterat in illo Clodium, licet flagrantem illius loci cupiditate? Recipi itaque scripturam veterum codicum & editionum male a Lambino & Grutero repudiatarum, sed quam stabilis Franc. & editio prima. Græuius.

CAPUT XLII.

Quandocumque est ab te dedicata] Franc. & ed. prima: quoniam quidem est ab te dedicata. Dresd. quin quidem est ab te dedicata. Existimo Tullium scripsisse, que quidem est ab te dedicata. Idem.

Negares liberos esse] Elatorie, pro negares intercedendi sui habere. Hotoman.

Cum principem obis terra vitium] Non damno hanc scripturam. Magis tamen blanditum,

ditur, quæ in Franci reperitur, quia numerosior est lectio: *Cum principem orbis terrarum*. Nam sic sæpe loquitur Tullius. Pro Sexto Roscio: *Africa pars tertia orbis terrarum*. Grævius.

Cum forum armatis caeteris perditorum bonorum possideret] Nihil hic movent manuscripti. Mihi tamen hæc sunt suspecta. Quin autem affirmare vetus ulcus hic lateat. Num quis legit apud illum scriptorem probatum, *possidere sobem*, aut *locum armis*, aut *hominibus*? Novi Ciceronem alibi dicere. *Cum calumnia licentiam auctoritate sua possideret*. Sed hoc est per auctoritatem suam. Posses dicere, *possidere forum armatis*, esse per armatos, aut cum armatis. Sed hoc insolens est, ut puto.

Latinis auribus. Credo itaque literas esse transpositas, & Ciceronem scripsisse: *Cum forum armatis caeteris obsideret*, ut nulli pateret aditus ad reprimendos eius sceleratos conatus. In Rullum: *Totam Italiam suis praesidiis obsidere & occupare cogitat*. Idem xi. Philipp. *aditus armatis obsident*. Si quis tamen præfracte vulgata velit tueri, poterit sane illam tueri, isto in Vatin. loco: *senectus templum armatis hominibus*. Nec propterea velim cum quoquam contendere. Mihi tamen *obsideres* huic loco videtur esse aptius & accommodatius. Grævius. *Curiositati nunc decem hæc, opinor, sufficiunt*. Olivetus.

VARIÆ LECTIONES,

E primariis quatuor Editionibus

VICTORII, MANUTII, LAMBINI, GRUTERI

Collectæ: præter illas, quæ in hac Editione Textui subjunctæ sunt, aut in Commentariis propositæ.

Paginam indicat numerus prior: lineam posterior.

4. 19. <i>Fuit</i>] M. L. G. omittunt.	14. 9. <i>vestrum</i>] L. nostrum
5. 5. <i>Nunc</i>] M. nam	19. <i>confectis</i>] G. confecti
6. <i>honoribus</i>] V. M. honoribus mandandum, L. honoris mandatum.	15. 17. <i>erudita</i>] V. M. L. traducta
9. <i>si quid</i>] V. M. L. si quid etiam aut	16. 1. <i>bellum</i>] V. M. L. omittunt
17. <i>ita</i>] V. M. L. itaque	10. <i>negotia</i>] V. M. L. negotiis
6. 16. <i>debet</i>] L. debeat	16. <i>subsidio</i>] V. M. consilio
22. <i>belli</i>] M. belli frustra	17. 12. <i>navigaret</i>] V. M. navigaretur
23. <i>vobis</i>] V. M. vobis & ab imperatoribus Reip. conf. L. vobis & ab imperatoribus vestris conf.	25. <i>Brundisio</i>] L. a Brundisio
7. 5. <i>uno</i>] V. M. L. una	26. <i>Qui</i>] V. M. L. quid ad nos cum ab
8. 2. <i>a binis</i>] V. M. L. ab unis	29. <i>Cnidum</i>] V. M. L. Quid
4. <i>distrahi</i>] V. M. L. distrahi	18. 3. <i>potestatem</i>] V. potestate
14. <i>De vestri</i>] V. M. L. sed pro vestri	11. <i>tantamne</i>] V. M. tantane
9. 16. <i>quod</i>] V. M. L. quod & vos	14. <i>hostium</i>] L. prædonum
30. <i>commoratur</i>] L. commoretur	19. 4. <i>hujus</i>] L. hominis
10. 3. <i>cum de</i>] L. cum vestra maxima vestigalia agantur	11. <i>atque</i>] L. delet
23. <i>vobis</i>] V. M. L. vobis	19. <i>quanta</i>] L. quanta
26. <i>salinis</i>] L. sylvis	ult. <i>vestri</i>] L. vestri
11. 14. <i>collocatas</i>] V. collatas	21. 22. <i>ca</i>] V. M. L. ea in re
22. <i>id</i>] V. M. id quod certe, L. id certe	33. <i>repletis</i>] L. completis
24. <i>amiserunt</i>] G. amiferant	20. <i>Jam</i>] V. M. L. jam vero
12. 10. <i>imperseri</i>] G. impertire	18. <i>perfecturus</i>] V. M. profecturus
13. <i>fuisse</i>] V. M. L. esse deletas	24. <i>tamque</i>] V. tam
15. <i>maxima</i>] G. magna	26. <i>vester</i>] L. vester
16. <i>quam</i>] M. L. delent.	28. <i>ipse</i>] V. M. L. ipse
Lucullus] M. L. Luculli	23. 2. <i>judicari</i>] M. L. judicare
17. <i>liberavit</i>] M. L. liberatam	3. <i>jam</i>] V. omittit.
22. <i>esse</i>] L. erat	9. <i>hominis</i>] L. hominem
23. <i>ornata</i>] L. ornatas atque refertas	24. 9. <i>vobis</i>] V. M. L. omittunt.
29. <i>Quiritis</i>] V. M. L. reputo	20. <i>amanissimus</i>] V. M. omittunt.
31. <i>hoc</i>] V. M. L. omittunt.	25. 4. <i>idem</i>] V. M. L. idem
13. 28. <i>processio</i>] V. M. L. processus	22. <i>transjuranam</i>] V. M. maritimam
	18. <i>remansit</i>] L. permanit
	27. 16. <i>quid</i>] V. M. L. quid de eo
	26. <i>Arenim</i>] L. Arenim, inquit
	28. 2. <i>dicam</i>] L. dico
	12. <i>enim</i>] V. M. L. omittunt.